

СУМІЖНІ МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статье рассматривается вопрос формирования педагогической культуры учителя музыки и роль синтеза смежных видов искусства в этом процессе. На примерах жизни и творчества известных деятелей отечественной культуры Г.С.Сковороды, Т.Г.Шевченко, М.В. Лысенко, Леси Украинки и др. автор показывает значение и влияние ознакомления студентов со смежными видами искусства на развитие и формирование широкого кругозора и культурной эрудиции будущих учителей.

The present article deals with the question of formation of pedagogical culture of music teachers and the role of the interaction of different aspects of art in this process. Using the examples of life and activity of well-known figures of national culture such as G.Skovoroda, T.Shevchenko, M.Lysenko, Lesya Ukrainka etc. The author shows the importance and influence of the introduction of students with the contiguous aspects of art on the development and formation of broad-minded and of great erudition teachers to come.

В наш час вимоги, що пред'являються до будь-якої форми громадської діяльності, незмінно пов'язані з культурою, так як її високий рівень – необхідна умова ефективності будь-якої праці, а тим більше педагогічної.

Педагогічна культура – це широка за своїм змістом категорія. Її можливо визначити, як високий рівень духовного розвитку особистості вчителя та його професійної майстерності.

В тій чи іншій формі таке визначення педагогічної культури має місце в роботах В.О.Сухомлинського, О.В.Барабанщикова, С.С.Муцинова та інш.

Однією із її складових дослідники називають загальнонаукову і фахову ерудицію вчителя.

Концепція національного виховання в свою чергу складовими професійної культури вчителя називає “широкий кругозір і культурно-інтелектуальну ерудицію” /1/. Це торкається вчителів усіх спеціальностей, у тому числі і вчителів музики.

Широкий кругозір передбачає взаємозв'язок різних пластів знань, прагнень, інтересів, що зумовлює “не зкутий цеховими обмеженнями погляд на явища музичного мистецтва”. Робота по спеціальності займає головне місце в житті людини, але вона не повинна “затуляти собою світ”.

У розвитку і формуванні широкого кругозору і культурно-інтелектуальної ерудиції майбутніх вчителів музики велике значення має ознайомлення студентів із суміжними мистецтвами на прикладі життя і діяльності видатних діячів культури – Г.С.Сковороди, Т.Г.Шевченка, С.С.Гулака-Артемовського, М.Гоголя, М.В.Лисенка, С.С.Скребкова та ін. У їх творчості домінувала широка ерудиція, особливе поєднання в рамках єдиної професії цілого ряду спеціальностей, як близьких одна до другої, так і достатньо протилежних.

Філософ, поет, педагог-просвітителі і композитор Григорій Савич Сковорода був людиною широких енциклопедичних знань, виняткового таланту, як поет, співак і музикант – завжди і всюди завойовував велику пошану і любов своїх товаришів і вихованців.

Розвиток сольної пісні з супроводом, власне пісні-романсу, пов'язаний з іменами багатьох поетів і композиторів другої половини XVIII століття. Але одне з провідних місць належить Г.С.Сковороді.

Основою для розвитку його композиторської творчості і стали знання, одержані в Київській академії та під час трьохрічного перебування у Петербурзі в Придворній співацькій капелі. Тут Г.Сковорода вивчав вокальну та оперну музику, підвищував свою виконавську майстерність.

Він був автором кантів і культових творів – служб, концертів, псалм та чисто світських жанрів. Широко відомі його пісні

“Всякому городу нрав і права”, “Ой ти пташко жолтобоко”, “Стоїть явір над горою”.

“Музика, пісня, - пише музикознавець О.Шреср-Ткаченко, - стали для Г.Сковороди одним з важливих засобів висловлення й поширення своїх філософських ідей, соціальних поглядів. Він бачив у мистецтві не розвагу, а шлях до людського серця, до пробудження людської думки... Його твори закликали до самовдосконалення, до оздоровлення людського суспільства” /14,17/.

Дослідники життя і діяльності Тараса Григоровича Шевченка Є.П.Кирилюк, П.О.Білецький та ін. відзначають, що він був геніальним майстром поетичного слова.

Але Т.Г.Шевченко був і одним із найвидатніших майстрів українського образотворчого мистецтва.

Професійних навичок Т.Г.Шевченко набув у В.Ширяєва, у рисувальних класах при Товаристві заохочення художників у Петербурзі, петербурзькій Академії мистецтв. Широко відомі такі його роботи як “Автопортрет”, ілюстрації до поеми “Полтава” О.Пушкіна, “Катерина”, “На пасіці”, “Селянська родина” та ін.

Шевченко-художник працював у галузі станкового живопису, графіки, монументально-декоративного розпису та скульптури, досконало володів технікою акварелі, олії, офорта, рисунка, олівцем і пером. Він є автором понад однієї тисячі творів образотворчого мистецтва.

Про широку ерудицію Т.Г.Шевченка свідчить і його “Журнал” – так поет назвав свій щоденник. В ньому даються глибокі, влучні оцінки багатьом зразкам живопису, музичним творам Бетховена, Моцарта, Мейєрбера, Шопена, Глінки, а також творам театрального мистецтва, скульптури, архітектури.

Це сприяло “високій ідейно-художній наснаженості його поезії, багатству і розмаїтості тем, мотивів, жанрів. Він завершив процес становлення нової української літератури як явища світової” /6, 293/.

Автор всесвітньовідомих “Мертвих душ” М.В.Гоголь теж був людиною надзвичайно різносторонньою. Вражає широта його “Арабесок”. Разом з оповіданнями в ній вміщені роздуми, статті, критичні роботи.

Один розділ називається “Скульптура, живопис, музика”, другий має назву “Про архітектуру сучасного часу”. За ним іде дослідження українських пісень, розбір знаменитої картини Карла Брюлова “Останній день Помпеї”, блискуча характеристика

О.С.Пушкіна, історичні роботи “Про рух народів у кінці V століття”, „Про середні віки”, “Про викладання історії”, “Думки про географію”... /Див.: Гоголь/.

Це майже недосяжно – по об’єму знань, по глибині розуміння майже всіх сфер мистецтва, адже тут і поезія, і проза, і драма, і музика, і живопис, скульптура, архітектура, історія географії.

М.В.Гоголь “співвідносить кожную область мистецтва з загальними естетичними законами. В цій області він виступає і як геніальний художник слова, і як естетик, і як філософ мистецтва, “- вважає І.Андроніков /2,531/.

Авторка “Досвітніх вогнів”, “Лісової пісні” теж належала до найосвіченіших людей своєї доби.

Всебічне мистецьке обдарування поетеси – здібності музичні, лінгвістичні, малярські – дозволяють поставити її поруч з геніями всіх часів.

Вона була на голову вищою за багатьох своїх сучасників, бачила далі за них і зуміла поділитися з ними власною гострозорістю. Віталій Коротич назвав Лесю Українку “взірцем інтелігента прийдешності” /98,6/.

Коло інтересів російського поета М.Ю.Лермонтова не менше цікаве, хоч виражене по-іншому. Йому були підвладні сфери поезії, прози, трагедії, його приваблювали театр, музика, живопис, скульптура. Він прекрасно малював пером, олівцем, писав аквареллю та крейдою, ліпив, грав на скрипці, флейті та фортепіано, писав музику / 11 /.

Семен Степанович Гулак-Артемівський – український оперний співак, композитор, драматург, актор. Будучи солістом імператорської опери в Петербурзі та Великого театру у Москві, він неодноразово виступав у спектаклях італійської опери та драматичних виставах. В його концертному репертуарі були арії, романси, українські та російські народні пісні. Він є автором музики і лібретто /спільно з Костомаровим/ всесвітньовідомі опери “Запорожець за Дунаєм”, в якій виконував і партію головного героя – Карася.

Творча спадщина С.С.Гулака-Артемівського різноманітна за жанрами: “Картини степового життя циган”, дивертисмент “Українське весілля”, комедія-водевіль “Ніч на Івана Купала”, музика до драми “Кораблеруйнівники”, романси й пісні – “Стоїть явір над водою” /присвячена Т.Шевченкові/, “Спать мені не хочеться” та ін.

Але творча діяльність С.С.Гулака-Артемівського не була обмежена рамками музичного мистецтва. Як відзначив біограф співака Л.С.Кауфман, "за свідченнями сучасників, він був талановитим художником-мініатюристом" /7, 25/.

Поїздки для виступів у різних оперних жанрах Російської імперії та Італії давали для Гулака-Артемівського – художника багатий матеріал. Картини української природи, пейзажі Італії знаходили своє втілення у його мініатюрах. Крім цього, такі поїздки живили гострий розум цієї людини інформацією про життя різних міст Росії, результатом аналізу якої стали "Статистично-географічні таблиці міст Російської імперії".

С.С.Гулак-Артемівський зробив свій внесок і у розвиток технічної думки того часу. Він є автором проекту петербурзького водопроводу /5/.

З ім'ям Миколи Віталієвича Лисенка пов'язана ціла епоха в розвитку української музичної культури. Він був родоначальником класичної музики на Україні, організатором і керівником хорів, диригентом, зумів вивести українську пісню на широкі шляхи світового мистецтва.

Великий вплив на творчість композитора мав Т.Г.Шевченко. Його творчість стала супутником всієї мистецької діяльності М.Лисенка.

Першим оригінальним твором композитора була музика до "Заповіту" Т.Шевченка. В ній одержали своє втілення ідеї поета про торжество волі і справедливості, віра в творчі сили народу, його заповітні думки і бажання. Музика до "Заповіту" послужила поштовхом до написання великого циклу творів на тексти "Кобзаря" – пісень, хорів, симфоній, ансамблів, сюїт для фортепіано на українські народні теми.

Одним з найбільших творів на шевченківські теми була кантата на 5 частин "Радуйся, ниво неполітая". За життя композитора вийшло 7 серій музики до "Кобзаря" – по 13 номерів у кожній /10/.

У творчій спадщині М.Лисенка – опери "Утоплена" /"Майська ніч"/ та "Тарас Бульба", створені за повістями М.Гоголя, комічна опера "Енеїда" за поемою І.Котляревського, музика до драматичних картин на старогрецький сюжет "Сафо", до п'єс "Чарівний сон" і "Остання ніч", М.Старицького, до трагедії В.Шекспіра "Гамлет".

Багато вокальних творів створив композитор на тексти І.Франка, Л.Українки, Г.Гейне, А.Міцкевича.

М.В.Лисенко був видатним ученим. У своїх музично-теоретичних працях він викладав основи наукової про українську музику, сприяв підготовці висококваліфікованих музичних кадрів, багато уваги приділяв музичній освіті на Україні.

У 1904 році відбулась важлива подія в мистецькому житті України. Здійснилась давня мрія композитора – відкрито музично-драматичну школу, яка по суті була дітищем Миколи Лисенка. Завдання її було – виховання кваліфікованих кадрів музикантів, співаків, акторів. Ця школа стала основою для розвитку вищої музичної та театральної освіти на Україні.

Наша уява про О.С.Пушкіна не обмежується його творами. Важко назвати російського композитора, який не створив би опери на пушкінський текст, не поклав би на музику його вірші.

Даргомижський написав на текст О.С.Пушкіна “Русалку”, М.Мусоргський – народну драму “Борис Годунов”. М.А.Римський-Корсаков – “Казку про царя Салтана”, “Моцарта і Сальєрі”, “Золотого півника”, П.І.Чайковський – “Є.Онегіна”, “Пікову даму”, “Мазепу”, С.Рахманінов – “Алеко”, Асаф’єв – балет “Бахчисарайський фонтан”, Глієр – “Мідного вершника”, П.П.Сокальський оперу – “Мазепа” за поемою “Полтава”.

Як бачимо, на всіх етапах свого розвитку музичне мистецтво тісно пов’язувалося з літературою.

Цю традицію продовжує і сучасна українська опера, чимало зразків якої мають в своїй основі літературні образи, створені Т.Шевченком, І.Франком, Л.Українкою, М.Островським, Б.Лавренєвим, О.Корнійчуком та ін.

Схвальну оцінку слухачів дістали опери К.Данькевича “Назар Стодоля” за однойменною драмою Т.Шевченка, В.Кирейка “Лісова пісня” за драмою-феєрією Л.Українки, Ю.Мейтуса “Украдене щастя” – оперна інтерпретація відомої драми І.Франка /лібретто М.Рильського/, балети В.Нахабіна “Данко” за мотивами оповідань М.Горького, “Весняна казка” – за п’єсою О.Островського “Снігуронька”, “Таврія” – за романом О.Гончара, А.Кос-Анатольського “Сойчине крило” за оповіданнями І.Франка та ін /13/.

Для всіх, хто присвячує своє життя мистецтву та вихованню музичної молоді, прикладом повинен бути Скребков Сергій Сергійович – вчений, музичний діяч, піаніст, музикознавець. Д.А.Арутюнов, Т.Н.Ліванова, Є.В.Назайкинський відзначають, що він відмінно знав літературу, живопис, філософію та естетику. Його цікавили література та філософія, іноземні мови та математика, психологія та теорія інформатики, причому в усіх цих сферах він

так чи інакше залишався передусім музикантом. Його знання в галузі образотворчого мистецтва ґрунтувалися на особистих враженнях від побаченого – багато подорожуючи, він відвідував різні галереї та музеї світу. У аналізах творів живопису С.С.Скребков робив акцент на розкритті “секретів” майстерності їх авторів. Цікаві його судження про “Джоконду” Леонардо да Вінчі, “Сикстинську мадонну” Рафаеля. Дуже важливо те, що С.С.Скребков “практично, конкретно враховував у своїх дослідженнях дію складної комунікаційної системи музичного життя та культури”, - писав З.Моренов /12, 33/.

Як бачимо, у творчості цих знаменитостей мистецтва входять у поєднання одне з одним, створюючи новий і складний союз-синтез.

Навчаючи і виховуючи майбутніх вчителів музики, слід пам’ятати, що “той, хто любить мистецтво по-справжньому, хто любить поезію, літературу, - не повинен обмежувати себе тільки однією сферою і перебувати в повній байдужості до музики, до танцю, до відображення”, - писав І.Андроніков /2, 536/. Неможливо зрозуміти всю глибину полотен Врубеля, які відображають різні стани Демона, не читавши поеми М.Ю.Лермонтова, слухати симфонічну поему Р.Штрауса “Дон Кіхот”, не читавши роману Сервантеса, любити серйозну музику і залишатися глухим до поезії Т.Шевченка, О.Пушкіна, прози П.Мирного, А.Чехова.

Ознайомлюючи студентів з музичним мистецтвом, літературою, живописом, архітектурою, театром, викладач вчить вслуховуватись у музику, вдивлятись в картини, вчитуватись у літературні рядки, оцінювати конкретний твір не тільки сам по собі, а в поєднанні з іншими жанрами мистецтва. Він викликає у них прагнення не тільки сприймати прекрасне, але й пізнати твір мистецтва – його загальний задум, значення деталей, життя автора, як і коли створювався цей твір.

На нашу думку, це забезпечить нове, більш повне сприйняття прочитаного, побаченого чи почутого, принесе велике естетичне насолодження, різносторонні знання і враження з’єднаються в загальну картину Культури.

Проведене опитування студентів підтвердило наше припущення. Ми не ставили собі за мету викласти результати його у цій статті.

Крім цього, нами розглянутий лише один з багатьох аспектів використання суміжних мистецтв у підвищенні педагогічної культури майбутнього вчителя музики.

Література

1. Андроников И. А теперь об этом. – М., 1985.
2. Білецький О., Дейг О. Т.Г.Шевченко. – К., 1961.
3. Гоголь Н.В. Собрание сочинений в 8-ми томах. Т.7. – М., 1984.
4. Гулак-Артемівський С.С. - У Р Е. – К., 1979. – Т.3.
5. Дігтяр С.І. та ін. Історія української літератури /перша половина ХІХ століття// За ред. І.П.Скрипника, - К., 1980.
6. Кауфман А.С., Гулак-Артемівський С.С. – К., 1962.
7. Кирилюк С.П. Т.Шевченко. – К., 1979.
8. Концепція національного виховання // Освіта, 1994 – 26 жовтня.
9. Коротич В. Вступне слово до кн.: Українка Л. Твори у 2-х томах. – К., 1970.- Т.І.
10. Лисенко О.М. Сонце української музики. – К., 1967.
11. Макогоненко Г.П. Вступительная статья и комментарий к кн.: Лермонтов М.Ю. Собрание сочинений в 4-х томах.- М., 1986. - Т.І.
12. Моренов В. Памяти друга и учителя. В кн.: С.С.Скребков. Статьи и воспоминания. – М., 1979.
13. У Р Е. – К., 1979.
14. Шреєр-Ткаченко О.Я. Г.Сковорода – музикант. – К., 1972.